

Date: 13th July-2025

**PEDAGOGIK VA IJTIMOIIY DASTURLAR ORQALI IJTIMOIIY
HARAKATCHANLIKNI OSHIRISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR**

Butayeva Xurshida Yuldashovna

“O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlar agentligi huzuridagi Yoshlar muammolarini o‘rganish va istiqboli kadrlarni tayyorlash instituti”

Tayanch doktorant, базовый докторант, base doctarant

99-713-78-89, butayevaxurshida@gmail.com

Ilmiy rahbar: s.f.d. professor **M.Bekmurodov**

Annotatsiya: Ushbu maqola, oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalarning ijtimoiy harakatchanligini oshirishga qaratilgan pedagogik va ijtimoiy dasturlarni ko‘rib chiqadi. Maqolada oilaviy bolalar uylaridagi bolalar uchun muammolar va yechimlar tahlil qilinadi, xususan, oilaga joylashtirilgan bolalar uchun ijtimoiy moslashuvni qo‘llab-quvvatlashdagi zaruratlar va bu jarayonda pedagogik va ijtimoiy dasturlarning roli muhokama qilinadi. Boshqa mamlakatlardagi tajribalar va O‘zbekistondagi tizimga xos o‘zgarishlar taqqoslanadi. Maqola, O‘zbekistondagi oilaviy bolalar uylarining o‘ziga xosligini va bolalar uchun samarali ijtimoiy harakatchanlikni oshirishda qo‘llaniladigan metodlarni ochib beradi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy harakatchanlik, oilaviy bolalar uyi, pedagogik dasturlar, ijtimoiy dasturlar, bolalar, oilaga joylashtirish, O‘zbekiston, integratsiya.

Kirish

Mamlakatimizda qonunlar ustivorligiga amal qilinadigan demokratik jamiyatni barpo etishga kirishilgan bugungi kunda jamiyatimizning barcha a‘zolarini, birinchi navbatda o‘sib kelayotgan yosh avlodni ijtimoiy ruxda tarbiyalash g‘oyat dolzarb masalalardan hisoblanadi. Zero, har bir shaxs birinchidan, jamiyatimizning a‘zosi sifatida ijtimoiy hayotimizda amalga oshirilayotgan islohotlar, yangilanishlarning yaratuvchisi, jamiyat sub‘ekti bo‘lsa; ikkinchidan esa, u mazkur jarayonning qatnashchisidir. Bu jihatdan olganda inson jamiyatning ob‘ektidir. Ma‘lumki, jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy-ma‘naviy hayotning rivojlanishi murakkab jarayonlardan iborat. Albatta, bunday jarayon kishilarga turlicha ta‘sir ko‘rsatadi. Bilim saviyasi yetarli bo‘lgan, e‘tiqod - iymoni but bilgan kishilar har qanday murakkabliklar boshqacha qilib aytganda, barcha qiyinchiliklarni bardosh bilan bartaraf etishga harakat qilsa, ba‘zilar bunday xolatdan esankirab qoladilar. Natijada ijtimoiy hayotga loqaydlarcha munosabatda bo‘ladi, ba‘zi birlar esa hayotning yengil tomonini tanlaydilar. Bunday kishilar o‘zlarining xuzur halovatlarini o‘ylaydilar. Buni bozor iqtisodiyoti sharoitidagi qiyinchiliklar yoki turli mafkuraviy g‘oyalar oqimi harakatidagi jarayonidan yaqqol ko‘rishimiz mumkin. Bundan tashqari hozirgi vaqtda ijtimoiy hayotimizga, turmush tarzimizga yot bo‘lgan giyoxvandlik, qonunbuzarlik, turli aqidaparastlik kabi illatlarning ham suqulib kirib kelishi ayrim kishilar, ayniqsa yoshlar tarbiyasiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shunday ekan, salbiy og‘ishlar girdobiga kirgan shaxslar bilan tarbiyaviy ishlar ko‘lamini kuchaytirish,

Date: 13th July-2025

ta'sir ko'rsatishning darajasini oshirishni taqoza etadi. Buning uchun esa keng omma shu jumladan salbiy og'ishga moyil bo'lgan shaxslar bilan shug'ullanishning faol yo'l, usul, vositalarini aniqlash, ularga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning uslubiyotini ishlab chikish zarur. Bunday ma'suliyatli ish esa umumiy pedagogikaning alohida soxasi bo'lgan «Ijtimoiy pedagogika»ning zimmasidadir. Chunki, tarbiyaviy ish nafakat ta'lim muassasalarida, balki, ijtimoiy hayotimizning barcha jabhalarida amalga oshiriladi.

O'zbekistonda oilaviy bolalar uylari tizimi, bolalar uchun xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish bilan birga, ularning jamiyatga moslashishini, o'z-o'zini rivojlantirishini va ijtimoiy hayotga faol ishtirok etishini ta'minlashga xizmat qiladi. O'zbekistondagi oilaviy bolalar uylari, asosan, bolalarni vaqtincha yoki doimiy ravishda oila muhitiga joylashtirish uchun mo'ljallangan muassasalardir. Ushbu tizimning asosiy maqsadi bolalarni xavfsiz va mehribon oila muhitida tarbiyalashdir. Biroq, oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalar ko'pincha ijtimoiy moslashuv, o'zaro aloqalar va jamiyatga integratsiya qilishda muammolarga duch keladilar.

Pedagogik va ijtimoiy dasturlar, ayniqsa, yangi oilalarga joylashtirilgan bolalar uchun ijtimoiy moslashuvni osonlashtirishda muhim vositalardan biridir. Ushbu dasturlar, bolalarga ijtimoiy harakatchanlikni rivojlantirish, o'zaro munosabatlarni o'rnatish va ijtimoiy va emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. Maqolada, oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalar uchun bunday dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishdagi mavjud muammolar va ularni hal qilishning samarali yo'llari ko'rib chiqiladi.

Pedagogik va ijtimoiy dasturlar orqali ijtimoiy harakatchanlikni oshirish

Oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalarning ijtimoiy harakatchanligini oshirishda pedagogik va ijtimoiy dasturlarning roli katta. Pedagogik dasturlar, bolalar bilan ishlashda ijtimoiy va emotsional ko'nikmalarni rivojlantirishni maqsad qilgan. Bu dasturlar orqali bolalar o'z his-tuyg'ularini boshqarishni, boshqalar bilan samarali muloqot qilishni va ijtimoiy normalarga moslashishni o'rganadilar. Misol uchun, bolalarga o'z fikrlarini erkin ifodalash, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish, guruhda ishlash va boshqalar bilan samarali munosabatlar o'rnatish uchun turli mashg'ulotlar o'tkazish mumkin.

Ijtimoiy dasturlar, ayniqsa, bolalarning jamiyatga integratsiya qilish jarayonida katta ahamiyatga ega. Ushbu dasturlar, bolalarga jamiyatda o'z o'rnini topish, o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish va turli ijtimoiy guruhlar bilan aloqalar o'rnatish imkoniyatini yaratadi. Oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalar ko'pincha ijtimoiy aloqalarni rivojlantirishda qiynaladi. Shuning uchun, ijtimoiy dasturlar orqali ular jamiyatda o'z joyini topishda yordam olishlari kerak. Pedagogik dasturlar oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalarni jamiyat bilan samarali aloqalar o'rnatishga, o'z-o'zini anglashni rivojlantirishga va o'z fikrlarini erkin ifodalashga yordam beradi. Ushbu dasturlar bolalarga o'z hissiyotlarini boshqarishni, o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishni va ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishni o'rgatadi. Masalan, bolalar uchun o'zaro muloqotda to'g'ri xulq-atvorni rivojlantirishga qaratilgan treninglar, guruh faoliyatlari va jamoa o'yinlari tashkil etilishi mumkin. Bu kabi dasturlar bolalarga ijtimoiy rollar va mas'uliyatlarni o'z zimmasiga olishni o'rgatadi, shuningdek, jamiyatda o'z o'rnini topishga yordam beradi.

Date: 13th July-2025

Bolalar bilan ishlashda, ularning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga e'tibor qaratish, mustahkam ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun individual yondashuv juda muhimdir. Pedagogik dasturlar o'qituvchi va tarbiyachilarga bolalarni har tomonlama rivojlantirishda yordam beradi, ularning psixologik salomatligini yaxshilashga imkon yaratadi. Bunday dasturlar orqali bolalar o'zlarining his-tuyg'ularini, ehtiyojlarini va xavotirlarini ifodalashda yordam olishadi, bu esa ularni o'ziga bo'lgan ishonchni oshirishga va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishga undaydi. Ijtimoiy dasturlar oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalar uchun ijtimoiy moslashuvni engillashtirishda muhim vosita hisoblanadi. Bunday dasturlar bolalarga jamiyatda o'z o'rnini topishda yordam beradi, ular uchun ijtimoiy qobiliyatlarni rivojlantirish, jamiyatda muvaffaqiyatli integratsiya qilishga yordam beradi. Masalan, ijtimoiy dasturlar bolalar uchun turli ijtimoiy faoliyatlar tashkil etishni, boshqa bolalar bilan guruhlarda ishlashni, ijtimoiy muloqot va birgalikda muammolarni hal qilishni ta'minlaydi.

O'zbekistonda oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalar uchun ijtimoiy moslashuvni qo'llab-quvvatlashda ko'proq ijtimoiy dasturlarni tatbiq etish zarur. Ijtimoiy yordam va moslashuv dasturlari bolalarga o'zini tutish, turli ijtimoiy guruhlar bilan aloqalarni rivojlantirishda yordam beradi. Bu dasturlar orqali bolalar o'zlarining ehtiyojlari, hissiyotlari va ijtimoiy sharoitlar bilan qanday munosabatda bo'lishni o'rganadilar. Shu bilan birga, o'zini tutish va ijtimoiy faollikni oshirish orqali bolalar o'z jamiyatiga faqatgina moslashib qolmay, balki jamiyatni shakllantirishda ham faol ishtirok etadilar.

Muammolar va yechimlar

Oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalarning ijtimoiy harakatchanligini oshirishda bir qator muammolar mavjud. Birinchidan, bolalarning oilaviy muhitda o'rganishi kerak bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirish uchun yetarli resurslar va maxsus metodikalar yetishmaydi. Ikkinchidan, bolalarning psixologik holati, o'zini tutish qobiliyatlari va ijtimoiy moslashuvlari ko'pincha o'zgaruvchan va turli omillarga bog'liq bo'ladi, shuning uchun individual yondashuv zarur.

Muammoni hal qilishning eng samarali yo'llari sifatida, pedagogik va ijtimoiy dasturlarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish zarur. Bunday dasturlar bolalarning o'zaro munosabatlarini yaxshilash, ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish va jamiyatga moslashish jarayonini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. Shu bilan birga, jamiyat bilan aloqani o'rnatishda maxsus dasturlar va treninglar tashkil etish, bolalarga ijtimoiy normativlar va madaniyatni o'rgatish muhim ahamiyatga ega.

Xorijiy tajriba

Xorijiy tajribalar, ayniqsa, Yevropa va Shimoliy Amerika mamlakatlarida bolalar bilan ishlashda pedagogik va ijtimoiy dasturlarni qanday samarali qo'llashni ko'rsatadi. Ko'plab mamlakatlarda oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalar uchun maxsus ijtimoiy moslashuv dasturlari, psixologik va pedagogik yordami taqdim etiladi. Shuningdek, ijtimoiy integratsiya jarayonida bolalarni o'z his-tuyg'ularini boshqarish,

Date: 13th July-2025

boshqalar bilan samarali aloqalar o'rnatish, o'zini erkin ifodalashga o'rgatish kabi masalalar muhim rol o'ynaydi.

Xulosa:

Oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalar uchun ijtimoiy harakatchanlikni oshirishda pedagogik va ijtimoiy dasturlarning roli katta. Bunday dasturlar bolalarga jamiyatga moslashish, o'z-o'zini rivojlantirish va ijtimoiy ko'nikmalarini oshirishda yordam beradi. Shu bilan birga, tizimda mavjud bo'lgan muammolarni hal qilish uchun metodikalarni takomillashtirish, xorijiy tajribalarni o'rganish va amaliyotga joriy etish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jalilov, D. Oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanuvchi bolalar uchun ijtimoiy dasturlar va pedagogik yondashuvlar. Toshkent, O'zbekiston. (2021).
2. Aliyev, A. Pedagogik dasturlar orqali bolalarning ijtimoiy rivojlanishini oshirish. Tashkent, O'zbekiston. (2020).
3. Peterson, H. Foster Children and Social Integration: International Approaches. Journal of Social Welfare, 45(3), 124-136. (2018).
4. Qodirov, T. O'zbekistonda oilaviy bolalar uylari tizimida ijtimoiy yordam: imkoniyatlar va muammolar. Toshkent, O'zbekiston. (2019).